

VINDUS MELINDA

Szentképek a padok alól (Tamási, Római katolikus templom)

BEVEZETÉS

2022 végétől majd egy éven keresztül zajlott a tamási római katolikus templom felújítása. A területen már középkorban is állt templom, ezért régészeti szakfelügyeletre volt szükség, melyet K. Németh András, a Wosinsky Mór Múzeum régésze végzett.¹ A felújítás során mind az épületen belül, mind a templom kertjében zajlottak földmunkák, melynek során nagy számú, régészeti és újabb kori, főként vallási tárgy (pénzérmék, gyűrűk, medálok, csatok, rózsafüzérek, keresztek, kegyérmek, bérmlási érem, elásott örökmécses...) látott napvilágot. A szakmunka mellett lehetőség nyílt folyamatos műszeres leletfelderítésre, melyben Kántor Miklós, múzeumbarát önkéntes vállalt oroszlánrészt. Ennek egy fő személyes indíttatása az, hogy gyermekként a templomban ministrált.

A felújításnak több pozitív régészeti hozadéka is lett, annak ellenére is, hogy klasszikus régészeti feltárás nem történt. Az épület belső terében sikerült azonosítani a késő középkori templom északi hajófalát, a déli bejárat helyét, továbbá a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet 2022 telén készült talajradaros felmérésének köszönhetően azonosítani lehetett a Tamási család sírkápolnáját. A templom újabb kori történetét tekintve dokumentálni lehetett egy barokk szentélyrácsot, Győri Mátyás, a török hódoltság utáni Tamási első plébánosának sírját (1. kép), illetve a templomkertben egy elásott 18. századi templomi tárgyegyüttest (2. kép).²

A kutatás eddigi eredményei több fórumon is közlésre kerültek. K. Németh András írt Győri Mátyás temetkezőhelyének azonosításáról a Wosinsky Mór Múzeum honlapján egy összefoglalót,³ mely megjelent nyomtatott formában a Tamási Tájszóban is.⁴

Ugyancsak ő rövid jelentést írt a Tamási Kalendáriumba,⁵ majd 2023 júniusában a Múzeumok Éjszakája országos rendezvénysorozathoz kapcsolódva a Könnyű László Könyvtárban tartott előadást az érdeklődőknek azonos, *A tamási római katolikus templom felújításának régészeti eredményei* címmel.

¹ Ezúton is köszönet a leletanyag feldolgozásának lehetőségéért.

² K. NÉMETH 2023a, 175–177.

³ Tamási első újkori plébánosa, Győri Mátyás temetkezőhelyének (1725) azonosítása (A tamási r. k. templom felújításának régészeti eredményei I.) [https://www.womm.hu/reszletek/1707686930/gyori-matyas-tamasi-plebanos-sirjanak-\(%E2%80%A01725\)-regeszeti-azonositasa](https://www.womm.hu/reszletek/1707686930/gyori-matyas-tamasi-plebanos-sirjanak-(%E2%80%A01725)-regeszeti-azonositasa) (elérés: 2024. 12. 19.)

⁴ K. NÉMETH 2023b, 3.

⁵ K. NÉMETH 2023a, 175–177.



1. kép. Győri Mátyás, a török hódoltság utáni Tamási első plébánosának sírja (fotó: K. Németh András, 2022)



2. kép. A templomkertben elásott 18. századi templomi tárggygyűttes (fotó: K. Németh András, 2023)

2024 decemberében, *Amit a hívek a templom körül elveszítettek. A 18–20. századi személyes vallásossághoz köthető leletek a tamási római katolikus templom 2022–2023. évi felújításából* címmel tartottunk előadást K. Németh Andrással közösen a HUN-REN Bölcsészettudományi Központ Néprajztudományi Intézete által szervezett vallási néprajzi konferencián.⁶

Jelen cikk a templomban talált papír szentképek feldolgozását tűzte ki célul, melyről előzetesen a Wosinsky Mór Múzeumban a magyar tudomány ünnepe alkalmából készültem előadással.⁷

TAMÁSI KATOLIKUS TEMPLOMÁNAK RÖVID TÖRTÉNETE

A középkori, Szent István királynak szentelt templomot az 1330-as években találjuk először írott forrásban,⁸ a pápai tizedjegyzékben.⁹ 1432-ben és 1433-ban kegyurai, a Tamási család tagjai pápai búcsút kértek a számára. 1447-ből van írásos forrás a templomhoz épített Szűz Mária-kápolnáról, melyet a birtokos Tamási család használt temetkezési helyül. 1467-ben pedig engedélyt kaptak horozható oltár használatára a pápától.

1714-ben az épület romos állapotban volt, a törökök lerombolták és köveit elszállították. Az 1710-es évek végén kezdték el újjáépíteni a középkori alapokon, amelyet Szent Magdolna tiszteletére szenteltek fel és mintegy tizenöt évig használták.¹⁰ A ma is álló Nagybaldogasszony-templomot 1734–1744 között építették.¹¹

KUTATÁSTÖRTÉNET

A nemzetközi kutatást tekintve a szentképek történetének kezdetével foglalkozó alapismeretek legjobb összefoglalója napjainkig Spamer tollából származik,¹² de mellette több kutató is foglalkozott a szentképek egy-egy területével, mint Kretzenbacher,¹³ Kriss-Rettenbeck,¹⁴ Aurenhammer,¹⁵ Gugitz,¹⁶ vagy Belting.¹⁷

A hazai kutatás főként a barokk kori szentképekre fókuszált. A nyomtatott szentképekkel először a 20. században Bálint Sándor és Csatkai Endre foglalkoztak.¹⁸ Kettejük levelezésének egyik fő témája is a szentképekkel kapcsolatos kutatási eredményeik megosztása, megvitatása volt, Csapody Miklós megfogalmazása szerint „a harmadik személyes életük.”¹⁹ Míg Csatkai közleményekben dolgozta fel az anyagot, addig Bálint Sándor főként gyűjtéssel tevékenykedett.²⁰ „Szentképkollekciójának darabszámáról, összetételéről nincs pontos adat. Ponyvagyűjteményének nagyobbik része, 1563 tétel a szegedi Móra Ferenc Múzeumba, kisebb hányada a Szegedi Egyetemi Könyvtárba került.”²¹

⁶ Vallási néprajzi konferencia Bálint Sándor születésének 120. évfordulóján. HUN-REN Bölcsészettudományi Központ Néprajztudományi Intézet, Budapest, 2024. december 5. <https://nti.abtk.hu/hu/hireink/936-vallasi-neprajzi-konferencia-balint-sandor-szuletésének-120-evfordulojan> (elérés: 2024. 12. 20.)

⁷ Szentképek a templompadok alól (Tamási-R. k. templom), Szekszárd, 2024. november 5. <https://womm.hu/hir/1729163927/a-magyar-tudomany-unnepe> (elérés: 2024. 12. 20.)

⁸ K. NÉMETH 2023a, 175.

⁹ K. NÉMETH 2015, 165.

¹⁰ K. NÉMETH 2015, 165.

¹¹ K. NÉMETH 2023a, 175.

¹² SPAMER 1930.

¹³ KRETZENBACHER 1971.

¹⁴ KRISS-RETTENBECK 1963.

¹⁵ AURENHAMMER 1956.

¹⁶ GUGITZ 1950.

¹⁷ BELTING 2000.

¹⁸ CSATKAI 1942a; CSATKAI 1942b; CSATKAI 1943.

¹⁹ CSAPODY 2014, 371.

²⁰ N. SZABÓ – ZOMBORI 2010.

²¹ Vö. JAKSA 2000; N. SZABÓ – ZOMBORI 2010, 7.

A hazai kutatásban a szentképek részletes története és első összefoglalója Szilárdfy Zoltán munkájában jelent meg *Barokk szentképek Magyarországon* címmel 1984-ben. A barokk kultusztörténet, ikonográfia, művészet és tárgyi emlékeinek hazai kiemelkedő kutatója Szilárdfy Zoltán (1937–2017). Számos önálló kötete, tanulmánya és lexikonszócikke őrzi munkásságát.²² Gyermekkora óta gyűjtötte a vallásos kegytárgyakat, köztük metszeteket, kisnyomtatványokat, tézislapokat, szentképeket, barokk ereklyéket, amuletteket, apácamunkákat, szobrokat, bélyegeket stb. Ezek feldolgozását foglalta össze három kötetben, melyből az első a barokk korszak, a második a 19. és 20. század szentképeiről ad összefogó képet, a harmadik pedig az ún. „alkalmazott szentképek” bemutatását célozta meg.²³

A 17–18. századi szentképek feldolgozását célozta meg Szilárdfy Zoltán, Tüskés Gábor és Knapp Éva közös munkája, az 1987-ben megjelent *Barokk kori kisgrafikai ábrázolások magyarországi búcsújáróhelyekről* című könyv a történeti forrásanyagok összegyűjtésével és elemzésével (tárgyak, nyomtatványok, ikonográfia).

Néprajzi, vallásinéprajzi szempontból több oldalról készültek kisebb-nagyobb tanulmányok a témában. A SIEF/UNESCO Néprajzi Képkutató Munkabizottságának Nemzetközi konferenciáin²⁴ több, mind magyar, mind európai vonatkozású, szentképeket is érintő előadás hangzott el, melyek később kötet formában is napvilágot láttak.²⁵ Varga Zsuzsa írásában a képek (és szobrok) kutatásáról értekezett,²⁶ Verebélyi Kincső rövid összefoglalójában a kis ájtatossági képek történeti korokban előforduló típusait ismertette,²⁷ K. Csilléry Klára pedig a lakóhelyen belüli elhelyezkedésükről, a szentsarokkal foglalkozott.²⁸

A SZENTKÉPEK TÖRTÉNETE

A szentkép szónak sem a magyar,²⁹ sem a külföldi szakirodalomban³⁰ nem alakult ki egységes terminológiája. Tágabb értelemben a szentképek tárgykörébe minden síkban készült vallási témájú kép beletartozik, szűkebb vonatkozásában azonban a nyomatok, azon belül a vallásos aprónyomtatványok körébe tartozó grafikai jellegű, könyvben, imakönyvben őrizhető kisméretű, vallásos tárgyú, hitbuzgalmi és hitvédelmi célokat szolgáló képek, melyek használata korszakonként és társadalmi csoportonként változott. Valójában a szentkép szemléltetése által Isten közelségének erősebb meg tapasztalásának reménye nyer bizonyosságot, ami megnyitja a szívet a meghallgatásba és legmélyebb vágyai beteljesülésének bizalmára.³¹

A kép és ereklye kultusza az ókortól kezdve ismert.³² A klasszikus szentképek eredete a középkorra nyúlik vissza, ahol a kolostorokban³³ megjelentek a pergamenre, papírra festett Jézus, Mária, a szentek és bibliai jelenetek ábrázolásai. Ezek a szerzetesi cellában kihelyezett képek a magánáhitat céljait szolgálták. Idővel, a szegényebb néprétegek felé fordulva az egyház a képtisztelet korai szigorú szabályait feloldva vizuálisan adott formát és segítséget a Szentírás megértéséhez és a hit terjesztéséhez.

²² SZILÁRDFY 1984; SZILÁRDFY 2003.

²³ SZILÁRDFY 1995; SZILÁRDFY 1997; SZILÁRDFY 2008.

²⁴ 1984-ben Lundban, 1988-ban Miskolcon.

²⁵ BRINGÉUS 1986; BREDNICH – HARTMANN 1989; KUNT 1989.

²⁶ VARGA 1974.

²⁷ VEREBÉLYI 2014.

²⁸ K. CSILLÉRY 1991.

²⁹ SZILÁRDFY 1995, 7.

³⁰ SCHWERING 1982, 11–12.

³¹ Ferenc pápa „Motu proprio” apostoli levele, 2017. február 11. 1. bekezdés. https://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_letters/documents/papa-francesco-lettera-ap_20170211_sanctuary-in-ecclesia.html#_ftn2 (elérés: 2024. 12. 23.)

³² Jelen cikkben a szentképekre korlátozódik, így magáról a képtiszteletnek a történetére nem térek ki, melynek eredete az ókori keresztény egyház első századaira nyúlik vissza. A képtisztelet és képi ábrázolás a keresztény egyház korai időszakában szigorú tilalmak alá estek, majd idővel a hit és tanítás vizuális, közvetítő eszközeivé léptek elő.

³³ A wienhauseni női kolostor feltárásánál 13. századi kis képeket dokumentáltak. Ld. APPUHN 1978, 289–292. A női apáca kolostorokban készített tárgyakat a készítésük miatt ún. apácamunkának vagy kolostormunkának is nevezik.

Stílusát tekintve a kor kódexábrázolásait, könyvminiaturáit tekinthetjük alapnak. „(...) *a szentképfestészet a kolostori miniatúrafestés önálló ágaként a XIII. század közepe táján tűnt fel.*”³⁴ Hazánkban az első pergamenre festett szentképeit az ún. berni diptychonról (III. András házi oltára) ismerjük.

A középkor későbbi századaiban készítésük és sokszorosításuk még mindig az egyházi intézményekben, kolostorokban zajlott, kezdetben főként burgundi és németalföldi területen. Az egyik legjelentősebb központ a 16. században Sint-Truiden (Belgium) bencés apátsága volt. A többnyire ismeretlen készítők közül fennmaradt néhány név, közöttük a reneszánsz elismert művészei is, mint Dürer, Altdorfer vagy Schongauer.

A középkor végén a társadalmi pluralizmus és az új vallási irányzatok következményeként számos új vallási kép jelent meg, melyekkel „*saját identitásukat reprezentálták; s ahogyan a képek egyre több kézen mentek át, úgy külső megjelenésük is egyre inkább átalakult.*”³⁵ Az ereklyék és a szentképek feletti „tulajdonjogot” már nem csak az intézmények gyakorolhatták, melyet az egyház speciális és hiteles képek, valamint a hozzájuk köthető kegyelmi eszközökkel – mint például a búcsújárás vagy a búcsú kiváltás – kompenzáltak, így próbálva erősíteni hatalmi pozíciójukat. Kialakult az igény a magánáhítat gyakorlására, amihez segítséget nyújtottak a hazavihető, otthon kézbe vehető, illetve falra rögzíthető képek.³⁶ Először az uralkodói osztály, felső réteg körében terjedt el, majd a nép körében is népszerű lett, létrehozva a népi vallásosság sajátos formáit.

A grafikai sokszorosító eljárások (a 14. századtól a fametszés, majd a 16. századtól a rézmetszet, rézkarc)³⁷ elterjedésével különböző minőségű tömegcikké váltak, melyeket zarándoklatok alkalmával, búcsúkon, vásárokon, vagy esetleg házaló képkereskedőtől³⁸ tudtak a hívek megvásárolni (egyéb kegytárgyak mellett). Készítésük és terjesztésük a kegyhelyekhez volt köthető, ábrázolásaikon az adott kegyhely kultuszának tárgya, mondája, szűkebb és tágabb környezete állt.³⁹ A Kárpátokon keletre levő területekre például a búcsú révén jutottak el magyar feliratos szentképek.⁴⁰ Ezek az ún. „búcsús” szentképek hamar önálló csoportot alkottak a Krisztust, Máriát és a szenteket ábrázoló szentképek mellett.⁴¹ Ábrázolásaik tekintetében általában az adott zarándok-, búcsújáróhely eredeti ikonját, szentképét, kegyszobrát, ereklyéjét áruktak kisebb formátumokban. A szent tárgyakhoz érintve a megvásárolt kegytárgyakat, annak tulajdonságait, szentségeit átruházva vihették magukkal haza őket, ahol ágytáblára, szekrénybe, ládába, koporsókra ragasztották, Mária-házba, szent-sarokba tették vagy a zarándokok kalapjukra tűzték, amulettként őrizték. A későbbiekben így nem is feltétlenül kellett az eredeti kegyhelyet újra felkeresni, hisz az onnan hozott tárgyakat bármikor, bárhol kézbe lehetett venni. Az oltárképekről, kegyképekről ismert ábrázolások a mindennapi élet részévé váltak és egyben hitelesítő erejük is volt.

A kézzel írott szövegek, imák már az igen korai szentképeken megjelennek,⁴² melyek legtöbbször utalnak funkciójukra is, mint például emlék vagy ajándék, oktató, nevelő célzat, vallási ünnep, évforduló, életesemény stb., így eszmetörténeti, vallási néprajzi, művészettörténeti értékükön túl művelődéstörténeti jelentőséggel is bírnak. Nagyné Frauhammer Krisztina doktori disszertációjában említ is mind magyar, mind külföldi példát a szentképekre és egyéb papírra írt szövegekről, melyek néhány esetben zarándoklatokat is kiváltottak.⁴³ Gyors elterjedésükhöz nem utolsósorban

³⁴ Az első egy 1423-as dátummal jelzett, Szent Kristófot a gyermek Jézussal ábrázoló fametszet. SZILÁRDFY 1984, 7.

³⁵ BELTING 2000, 434.

³⁶ Ld. VEREBÉLYI 2014, 394–421.

³⁷ VARGA 1981.

³⁸ A német szóhasználatban 'Bilderhändler', de Budán 'Bild-Kramer'-nek nevezték. SZILÁRDFY 1984, 14.

³⁹ SZILÁRDFY – TÜSKÉS – KNAPP 1987, 8.

⁴⁰ BARNA – BÁLINT 1994, 273.

⁴¹ SERFŐZŐ 2004, 479.

⁴² „ha a megrendelő tulajdon falára szánta őket, lehetőleg egy imádságot is nyomtattak rájuk, amelyet el lehetett mondani előttük. Korai németalföldi enteriőrökön gyakran látunk ilyen képeket szöggel a falra erősítve.” BELTING 2000, 452.

⁴³ „Walter Heim bemutat néhány kegyhelyet, ahol szokás volt névjegykártyákat, képeslapokat, szentképeket hátrahagyni, ezekre is fokozatosan írni kezdtek. Hasonlót figyelhetünk meg Mátraverebély-Szentkúton, ahol füzet híján gyakran képeslapokra, szentképekre, sőt minden kézre eső papírneműre írnak (zsebkendő, számla, újságdarab stb.). Walter Heim leírja azt is, hogy vannak olyanok is, akik a

az is hozzájárult, hogy a jelképekkel ellátott kis képek az írástudatlan tömegek körében is hamar népszerűek lettek.

A képes imalapok, szentképek önállósodása, gyors terjedése összefügg a *devotio moderna* (modern jámborság) kibontakozásával is,⁴⁴ mellyel az egyház egy belső megújulást tűzött ki célul, visszatérve a szigorúbb hagyományokhoz, a belső, elmélyült lelki élethez. Később, a képellenes vallási mozgalmakra adott válaszként – olykor propagandisztikusan – terjesztett, kézbe adható képecskék „röplap” jelleget kölcsönöztek a szentképeknek,⁴⁵ mely a reformációval teljesedett ki.⁴⁶ Ekkor már nem csak az egyház és nemesség körében volt gyakori a szentképek használata, így funkciójuk is kissé átalakult és otthoni fali díszként és alkalmi kisgrafikaként a paraszti lakáskultúra szerves részei lettek. Ezzel párhuzamosan a *devóciót* felváltotta a népi hiedelem és mágikus gondolkodás.⁴⁷

A szentképek művészi kidolgozásának csúcspontját a nyomdaipar további fejlődésével, a Biblia és imádságos könyvek széles körű elterjedésével kétségtelenül a barokkban érte el.⁴⁸ A németalföldi területekről érkező művészek – főként Rubens és követői – Augsburgban hoztak létre nagyobb központot, ahol egy egységes szentképstílus bontakozott ki, mely az ausztriai, cseh és magyar kisebb grafikai központok előképe lett.⁴⁹ A szentképek előállításának magyarországi központja a 17. század elejétől a nagyszombati nyomda volt.⁵⁰

A barokk művészet számos alkotásán megörökítette a szentképeket, megjelennek festmények sokaságán, mint szerzetesi ruha dekorációja, nyakban, medálon vagy rózsafüzéren viselve, amulettként foglalatba, csiszolt üveglapok közé helyezve, ereklyés poliondízítményként (sodort fém-szalákból, bársonyból, selyemből, gyöngyökből, ékkövekből készített díszítés), ún. szakrális ékszerként.⁵¹ De ekkor, a 17–18. században az antik és középkori előzmények után virágkorukat élték a kisebb kivitelű úti és házi oltárkák is.⁵²

Sokszor a profán használati tárgyak is a szentképekkel való díszítés során szakrális műtárggyá vagy kegytárggyá avansáltak, akár egy ostyatartó szelencére vagy éppen iránytűre helyezve.⁵³

A 19. század végével még ugyan mindig találni fametszetű képeket, de a kőrajztechnika, kőnyomás, litográfia, acélmetszés, olajnyomat és celufólia, az ún. élőpapír – főként a színes⁵⁴ – fokozatosan kiszorította a régit. Megjelenését tekintve a „*luxus papírgyártás sokfélesége*” (többretegű, textillal, sztaniollal alábélelt, virágos fedőlapokkal ellátott képek)⁵⁵ és a kézimunkában és népviseleteken megjelenő divat (gyöngyhímzés, gyöngyfűzés)⁵⁶ jellemzi. Magyarország területén Münchenben, Bécsben, Prágában, Pest-Budán és Budapesten készült szentképek terjedtek el ebben a korban. A század közepe táján alakul ki a hitélet fontosabb eseményeinek (keresztelő, elsőáldozás, bérmlás, papszentelés, újmise, szerzetesi fogadalom, elhalálozás) megörökítésére szolgáló emlékkép.⁵⁷

zarándoklatot váltják ki egy levéllel.” NAGYNÉ FRAUHAMMER 2009, 25.

⁴⁴ NAGYNÉ FRAUHAMMER 2009, 25.

⁴⁵ BARNA 2014a, 44.

⁴⁶ A képhasználat módja az egyház története során többször vita tárgyát képezte, említsem csak a képrombolás korszakát vagy a tridenti zsinatot (1545–1563), mely a szakrális képtisztelettel több kérdéskörben is foglalkozott (25. ülés).

⁴⁷ CSUKOVITS 2018, 21; K. CSILLÉRY 1991, 30–43.

⁴⁸ A középkori pergamenképek a barokkban tovább éltek, főként a főúri és kolostori használatban. Technikai szempontból számos díszítési technikát ismerünk: textil alapú, paszpartus, aranyhímzéses, polion, csipkedíszes, ún. Spitzenbild (SERFŐZŐ 2004, 480), vagy a selyemnyomatok (SZILÁRDFY 1997, 8).

⁴⁹ SZILÁRDFY 1984, 12.

⁵⁰ CSAPODY 2014, 376. A nagyszombati nyomda az első és sokáig egyetlen hazai katolikus nyomda, az Egyetemi Nyomda jogelődje. VICZIÁN 2004, 544.

⁵¹ SZILÁRDFY 2008, 10–12.

⁵² SZILÁRDFY 2008, 17.

⁵³ SZILÁRDFY 2008, 17–19.

⁵⁴ „A kézzel színezett, festői hatású képektől kezdve a század első negyedére jellemző, mégcsak két-három színnel díszített képecskéket a 70-es évek elegáns, aranyozással ékes, színes kőnyomatáig...” SZILÁRDFY 1997, 8.

⁵⁵ SZILÁRDFY 1997, 9; VEREBÉLYI 2014, 408.

⁵⁶ VEREBÉLYI 2014, 409.

⁵⁷ SZILÁRDFY 1997, 11.

A 20. században megjelennek a fotótechnikai eljárással alumíniumlemezre készült szentképek.⁵⁸ Méretük egyre kisebbé válik.⁵⁹ A modern szentképipar a katolikus egyház liturgikus megújulásával a „csendes realizmus” mintáját követte.⁶⁰ A pécsi Oltáregylet bekapcsolódva az „Erdélyért” elnevezésű hazafias akcióba 1940-ben, többek között vallásos kiadványokat, szentképeket és érmekeket adományozott a katonáknak,⁶¹ illetve emlékként továbbra is adományoztak szentképeket.⁶²

A zárándokok, búcsújárók napjainkig előszeretettel visznek kegytárgyakat – közöttük a nyomtatott, szentképeket is – magukkal emléke, ajándékként, de felhasználásuk sokoldalú, megjelennek körmeneteknél,⁶³ szálláskeresésnél⁶⁴ vagy akár Élő Rózsafüzér-tagok felvételi lapjaként.⁶⁵ Ismerünk vallási néprajzi adatokat, mikor húsvétkor a szentkép mögé rejtettek kanalat,⁶⁶ a szentkép mellé tűzött bodzavirágból főzött teával gyógyították a köhögést.⁶⁷

II. János Pál pápa 1987. december 4-ként kelt *Duodecimum saeculum* című apostoli levelében arra kéri a püspököket, hogy a keresztény művészet spirituális nyelve és az ikonok teológiája iránti megnövekvő igény miatt „szilárdan tartsák fenn a szent képek templomokban való felajánlásának gyakorlatát a hívek tiszteletére.” (Sacrosanctum Concilium, 125) A napjaink hívőjét ugyanúgy, mint régen, az imádságban és a lelki életben olyan művek látásmódjával kell segíteni, amelyek a misztériumot kívánják kifejezni anélkül, hogy bármilyen módon elrejtene az azt. Ez az oka annak, hogy ma, akárcsak a múltban, a hit a szükséges inspiráció az egyház művészetéhez. „A keresztény ikon újrafelfedezése segít majd tudatosítani a személytelenítő hatások elleni fellépés sürgető szükségességét is.”⁶⁸

A TAMÁSI KATOLIKUS TEMPLOMBAN TALÁLT PAPÍR VALLÁSI KÉPEK KATALÓGUSA

A katalógusban szereplő vallási képek két helyről kerültek elő a templomból. Ezek egymást követően kerültek számozásra. A Kat. 1–8. számú képek a templomhajóból, az újkori padlóról származó tárgyak, melyeket a padok felszedése után a munkások a törmelékkel együtt összesöpörve a templomhajóban halmoztak fel. A leletek egy részét a sítból, elszállítás előtt szedték ki. A Kat. 9–11. tárgyait a karzaton, az orgona elbontását követően gyűjtötték össze.

⁵⁸ SZILÁRDFY 1984, 39; SZILÁRDFY 1997, 9.

⁵⁹ VEREBÉLYI 2014, 409.

⁶⁰ SZILÁRDFY 1997, 12.

⁶¹ TENGEY 2019, 121.

⁶² „A II. világháborúban azt követő években megfogytak az oblatások száma. Meghaltak, külföldre távoztak. Szunyogh Xavér és Markó Lehel próbálkozott a közösség újjászervezésével 1950–1953 között. A belpolitikai helyzet egyre nehezebbé vált, ezért az aláírt oblatációs okmányt azonnal eltépték, az oblatás csak egy kis szentképet kapott emlékül.” FORRAI 2014, 156.

⁶³ „A települések négy pontján »stációt« állítanak fel. Ez többnyire egy oltárhoz hasonló építményből áll, amely köré lombsátrat emelnek, és amelyet gazdagon díszítenek friss virággal és szentképekkel.” WATZATKA 2020, 70.

⁶⁴ „Amikor a szentkép az új családhoz érkezik, letérdel a házinép, miközben megfelelő szövegezésű imádságokat mondanak. A képet a házioltárra helyezik, meggyújtják előtte a mécsest, amely mindaddig ott ég, amíg a képet másik családhoz nem viszik. A szentkép előtt rendszeren ájtatosságot is szoktak végezni...” BÁLINT 1989, 47.

⁶⁵ „Az egyik nyomdai jelzet nélküli, voltaképpen egy kis szentkép, amely a Szűz Máriát, a kis Jézust és Szent Domokost ábrázolja, s egy kassai asszony 1908. évi felvételét igazolja a szentolvasó társulatba. A másik Budapesten készült a Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó kiadásában, a harmadik pedig Magyarokanizsán az 1920-as évek elején. A két utóbbi címlapján hasonló szöveg: Az Élő Rózsafüzér-tagok Felvételi Lapja. Legszentebb Rózsafüzér Királynéja könyörögj érettünk! Valamint a tag nevének, a felvétel dátumának és a társulat helyi igazgatója nevének rubrikájával. A kassai tagfelvételi lap tehát egy kis szentkép. A budapesti nyomtatványon egy oltárkép fényképe látható: Szent Domokos és Sienai Szent Katalin, amint átveszik a Rózsafüzér Királynéjától a szentolvasót. A magyarokanizsai kiadványon pedig egy Rózsafüzér Királynéja ülő szobor fényképe.” BARNA 2014b, 103.

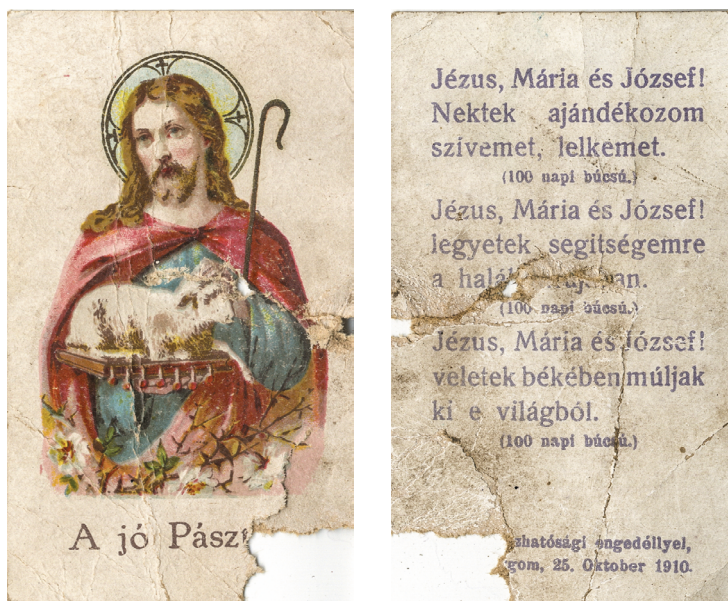
⁶⁶ „Székesfehérvár-Felsővároson még napjainkban is szép számmal vannak, akik húshagyóvasárnaptól húsvétig csak növényi eredetű, főzetlen táplálékot vesznek magukhoz. A füstölt húst, szalonnát régebben a kemencébe rakták, a tívű-t a szájára borították és betapasztották. Húsvétra bontották ki. Ezelőtt voltak, akik kanalkat erre az időre a tisztaszobában a szentkép mögé dugták.” BÁLINT 1989, 185.

⁶⁷ „Bátya »rác« öregasszonyai a bodzát szentképhez tűzik, ott megszárad. Ha a családban köhög valaki, ebből főznek teát.” BÁLINT 1989, 342.

⁶⁸ <https://www.iconografi.it/?p=4309> (elérés: 2024. 12. 23.)

A katalógustételek felépítése

1. Gyűjtés helye
2. Leltári szám
3. Leírás, megnevezés
 - a. Előoldal: ábrázolás; felirat. A hiányos és kiegészített szövegrészek [...] jellel jelölve.
 - b. Hátlap: felirat
 - c. Ikonográfia
 - d. Történeti adatok
4. Állapot
5. Méretek: magasság×szélesség cm-ben
6. Kor
7. Típus
8. Kibocsátó, nyomda
9. Készítő, amennyiben ismert



Kat. 1.

1. Templomhajó, a padok alól
2. 2025.50.1.
3. Kisméretű papír vallási kép
 - a. Jézus enyhén jobbra biccentett fejjel, feje körül díszes kerek glóriával. Vállán piros színű, elől a nyaknál összefogott köpeny,⁶⁹ alatta kék színű ruha. Jobb kezében hétpecsétes könyv, rajta egy bárány fekszik. Bal kezében S alakban meghajló pásztorbot. Az előtérben növények, virágok. Alul felirat: A jó Pász[tor].
 - b. Jézus, Mária és József! / Nektek ajánlom szívemet és lelkemet. / Jézus, Mária és József! / legyetek segítségemre a haláltusámban. / (100 napi búcsú) / Jézus, Mária és József! / veletek békében múltjak ki e világból / (100 napi búcsú) / Egyházközségi engedéllyel, / Esztergom, 25. október 1910
 - c. A nyugati keresztény ikonográfiában a bárány közkedvelt szimbólum, főként Isten Báránya-ként (Agnus Dei).⁷⁰ A Jelenések könyvében (5,1-6,17) az üdvtörténet misztériuma megfejthe-

⁶⁹ A köpeny a középkori és az újkori keresztény művészetben általános öltözete a bibliai személyeknek, szenteknek. SEIBERT 2004, 182.

⁷⁰ GÁL – DIÓS 2000, 392.

tetlenségének jelképe. Szent János apostol látja az üdvtörténetet tartalmazó könyvtekercset, melynek hét pecsétjét senki más nem képes feltörni, csak a Bárány.⁷¹ A hetes a számszimbolika értelmében a szent szám, a három (Isten) és a négy (világ) összege.⁷²

A pásztorbot (baculum) kezdetben liturgián kívül használt joghatósági jelkép volt. Első emlét két Hispániából a 7. századtól, megáldásának és átadásának formuláit a 10. századtól ismerjük. A liturgiában a 11. századtól használatos.

A Jó Pásztor (Bonus Pastor) maga Jézus (Jn 10,1-11), a bárány pedig a Jó Pásztor gondoskodó szeretetének tárgya.

d. A búcsú a katolikus egyház által előírt cselekedetekért cserébe a bocsánatos bűnök elengedése és a purgatóriumban való szenvedés rövidítése, ilyen például a meghatározott napi ima,⁷³ kijelölt templom vagy búcsújáróhely felkeresése, gyónás, böjtölés.⁷⁴ Az archaikus népi imákban, a 19. századi ponyvanyomtatványok szövegeiben gyakran megjelennek a lélek megváltásának motívumai, mint például egy szöveg, ima meghatározott számú elmondása és az azért jutalmul járó pozitív hozadéka.⁷⁵

4. Sérült, hiányos.

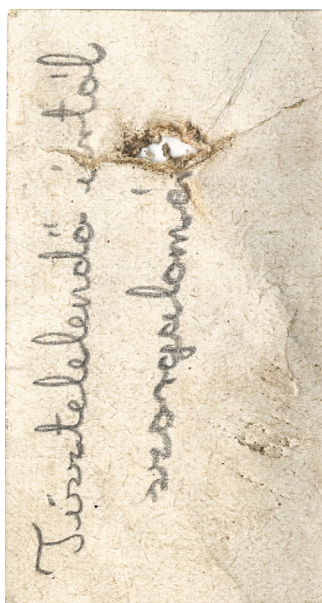
5. 6,2×3,7 cm

6. 1910

7. Szentkép/imalap

8. Esztergomi Egyházmegye

9. –



Kat. 2.

1. Templomhajó, a padok alól

2. 2025.50.2.

3. Kisméretű papír vallási kép

a. Arany színű keret. Központi alakként a feltámadó Jézus látható fehér színű lepelben, teljes alakja körül sugárkoszorúval, földtől felemelkedve, karjai áldást osztva, mellette egy-egy an-

⁷¹ DIÓS 1998, 793.

⁷² SEIBERT 2004, 282.

⁷³ Schermann Egyed foglalkozott részletesebben a búcsúk osztályozásával és a hozzájuk rendelt imákkal, valamint az értük elnyerhető büntetések eltörlésével. Ld. SCHERMANN 1926.

⁷⁴ MANGA – PESOVÁR 1977, 376.

⁷⁵ VOLTER 2021, 122.

gyal. A sziklás földön egy nyitott kőszarkofág. Jézus lábai előtt két római katona. Alul felirat: Resurrectio,⁷⁶ Printed in Italy.

b. Kézírással: Tisztelendő úrtól szorgalomért.

c. A feltámadásnak nem volt szentanúja, így az evangéliumok csak a következő nap történéseit írják le különféle változatokban.

Az ókeresztény művészet nem ábrázolta a feltámadást, a 13. századig a sírból való felkelést is ritkán. A 12. századig a nyugati keresztény ikonográfia legkedveltebb képtípusa a három asszony látogatása a sírnál volt, a keleti egyházban pedig Krisztus a pokol tornácán. A 13. századtól jelenik meg a zárt sírból való feltámadás képtípusa, majd a 14. századtól sugárkoszorúban lebegő alakként a sír felett. A barokkban terjed el a gyakran angyalokkal körülvett lendületes felemelkedés képe.⁷⁷

d. –

4. Sérült, hiányos

5. 6,1×3,3 cm

6. 20. század

7. Szentkép

8. –

9. –



Kat. 3.

1. Templomhajó, a padok alól

2. 2025.50.3.

3. Kisméretű papír vallási kép

a. Arany színű keret. Szent József glóriával, lila színű ruhában, vörös színű lepellel. Bal karján a gyermek Jézus fehér lepelben, glóriával.

b. –

c. Szent József tisztelete a kora középkorban Egyiptomból kiindulva terjedt el Európában. Jézus gyermekkorának eseményeinél többször feltűnik az ábrázolásokon, de a középkoriban még inkább mellékszereplőként. A 15. századtól szerepéről több teológiai vita is folyt, az olasz reneszánsz kezdte a Szent Család teljes jogú tagjaként ábrázolni.

⁷⁶ Resurrectio: latin szó, jelentése: feltámadás.

⁷⁷ SEIBERT 2004, 187–190.

Szent József a gyermek Jézussal a kezében való ábrázolása Avilai (Nagy) Szent Teréz (1515–1582) látomásai nyomán Spanyolországban alakult ki.⁷⁸

d. –

4. Sérült, hiányos

5. Méretek: 4,4×3cm

6. 20. század

7. Szentkép

8. –

9. –



Kat. 4.

1. Templomhajó, a padok alól

2. 2025.50.4.

3. Papír vallási kép

a. Szélein mintásra vágott papírkép. Előoldalán Szent József a gyermek Jézussal az asztalosműhelyben. Szent József térdel, feje körül glóriával, kék ruhában sárga lepellel. Mellette a gyermek áll glóriával a feje körül, világoskék színű, barna szegélyű, derekán összefogott ruhában. Jézus kezében véső és kalapács, mögötte munkaasztal, az előtérben gyalu és derékszög. Alatta felirat: Jézus a műhelyben.

b. Emlékezzél, oh Mária legtisztább jegyese, oh én kegyes pártfogóm, szent József, miszerint sohasem lehetett hallani, hogy valaki oltalmadat segítségül hívta és segítségért hozzád folyamodott, vigasztalás nélkül maradt volna. Ezen bizalommal jelenek meg előtted, hogy magamat teljes buzgósággal neked ajánljam. Ne vedd meg kérésemet, oh Megváltónk nevelő atyja, hanem fogadd kegyesen. Amen, / (300 nap.) IX. Pius, 1863. jun. 26. / Egyházi jóváhagyással. A budapesti Kármelita-templom javára. Minden jog fenntartva. / Kézírással: *Emlék Annus nénitől*

c. Szent Józsefet, hivatása, az ácsmesterség gyakorlása közben a késő középkortól ábrázolják, olykor a gyermek Jézus társaságában.⁷⁹

d. Az ima elmondásához IX. Pius pápa 1863. június 26-ától háromszáz napi búcsút engedélyezett. Magyarországon 1644-ben jelentek meg a sarutlan karmeliták, a győri egyházmegyében.

⁷⁸ SEIBERT 2004, 156.

⁷⁹ SEIBERT 2004, 156.

Budapesten 1896-ban került sor a rend alapítására, Soós István győri egyházfőnök utasítására. Először a zárdát és az ahhoz tartozó kápolnát építették meg, 1896. július 19-én szentelték föl. A templom Hofhauser Antal építész vezetésével készült, 1898 október 15-én szentelték föl. A zárda és a templom Angyalföld első egyházi épülete volt.⁸⁰

4. Sérült
5. 12,3×6,9 cm
6. 20. század
7. Szentkép/imalap
8. –
9. –



Kat. 5.

1. Templomhajó, a padok alól
2. 2025.50.5.
3. Kisméretű papír vallási kép
 - a. Mária díszes arany színű glóriával, kék színű köpenyben, fehér színű kendővel. Szíve díszesen ábrázolva (törrel átszúrva, három rózsával, körülötte dicsfénnel) kiemelkedik, jobb keze rámutat. Bal kezében fehér színű liliomszál. Az előtérben szintén liliomok. A kép alatt felirat: Mária szt. Szive.
 - b. Mária szent Szive / Mária szeretetteljes Szíve, bűnösök menedéke, eszközölj ki számomra erőt minden kísértésben, vigaszt minden szomorúságomban. / Jóságos Istenem! engedd, hogy az én szívem érzelmei és hajlamai, éppen úgy, mint Mária szűztiszta szívének örömei és hajlamai Jézus szentséges Szívével. megegyezzenek. Amen. / Egyházközségi engedéllyel, / Esztergom, 25. október 1910
 - c. Mária Szeplőtelen Szíve az ártatlanság, a megtestesült ige és a megváltott ember iránti anyai szeretet jelképe. A Szűzanya fájdalmainak (Mater Dolorosa) kultuszát részben az evangélium alapoza meg (Mt 2,13). Mária Szívének tisztelete Eadmerrel (†1124 k.) jelenik meg a teológiában.⁸¹ Máriát, mint a Fájdalmas anyát a 13. századtól ábrázolják, gyakran a passió egyes mozzanataiban, illetve törrel a szívében.

⁸⁰ Ld. részletesebben: RÁBAKÖZI – SZABÓ 2000.

⁸¹ GÁL 2003, 665.

A fehér színű liliom a szüziesség, a tisztaság, az ártatlanság jelképe. A középkorban főként Mária attribútuma.⁸²

d. –

4. Sérült, hiányos

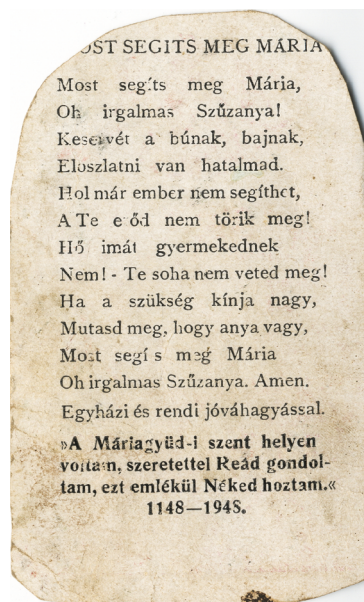
5. 3,7×5,2 cm

6. 1910

7. Szentkép/imalap

8. Esztergomi Egyházmegye

9. –



Kat. 6.

1. Templomhajó, a padok alól

2. 2025.50.6.

3. Papír vallási kép. Széle körbevágva, lekerekítve.

a. A máriagyűdi templom látképe, felette a Madonna a gyermek Jézussal koronában, díszes piros színű palástban. Két oldalán egy-egy angyal. Alul felirat: Máriagyűdi emlék.

b. Most segíts meg Mária / Most segíts meg Mária, / Oh irgalmas Szűzanya! / Keservét a bűnnek, bajnak / Eloszlatni van hatalmad. / Hol már ember nem segíthet, / Te erődd nem török meg! / Ha imáit gyermekednek / Nem! – Te soha nem veted meg! / Ha a szükség kínja nagy, / Mutasd meg, hogy anya vagy, / Most segíts meg Mária / Oh irgalmas Szűzanya! Amen. / Egyházi és rendi jóváhagyással. / »A Máriagyűd-i szent helyen / voltam, szeretettel Reád gondoltam, ezt emlékül Neked hoztam.« / 1148-1948

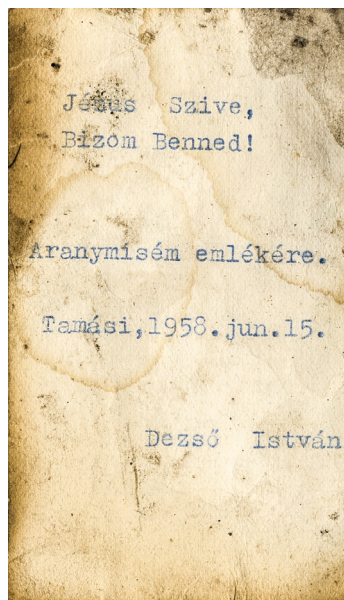
c. –

d. A hagyomány szerint Máriagyűdön 1148-ban II. Géza (1141–1161) Szűz Mária tiszteletére kápolnát emeltetett, hisz a közelben lévő forrás már akkoriban is kedvelt zarándokhely volt. Templomát 1333-ban említik először, melyet a török hódoltság alatt mecsetté alakítottak. A korai kegyszobor eltűnése miatt 1698-ban újat kaptak, ezt 1704-ben Eszékre menekítettek, melyet nem kaptak vissza, annak ellenére, hogy Rómáig menő pert is indítottak. A mai is látható kegyszobor ezután került a templomba. 1687-től vannak feljegyzések a templomnál történő Mária-jelenésekre, csodás gyógyulásokra. 1738–1742 között a Batthyány család épít-

⁸² SEIBERT 2004, 206.

tette újjá a templomot, ekkortól vált nagyobb jelentőségű kegyhellyé. Miután a csodás gyógyulások továbbra is folytatódtak, VII. Pius pápa (1800–1823) 1805-ben búcsú kiváltságokkal látta el Máriagyűdöt. Scitovszky János pécsi megyéspüspök 1846-ban hivatalosan is kegyhelylé nyilvánította, 2008-ban pedig XVI. Benedek pápa *basilica minor*⁸³ címet adományozott a kegytemplomnak.⁸⁴

4. Sérült, gyűrött
5. 8,2×5 cm
6. Újkor
7. Szentkép/imalap
8. –
9. –



Kat. 7.

1. Templomhajó, a padok alól
 2. 2025.50.7.
 3. Papír vallási kép. Fekete-fehér.
 - a. Gyermek Jézus glóriával a feje körül, egyszerű ruhában egy asztal előtt könyvet fogva. A nyitott könyv tetején egy madár, mellette virágzó rózsabokor. Alatta idézet a Bibliából: Növekedék bölcsességben és kedvességben Isten és emberek előtt...⁸⁵
 - b. Gépelt szöveg: Jézus Szive, Bizom Benned! / Aranymisém emlékére. / Tamási, 1958. jun. 15. / Dezső István (3a-b. kép)
 - c. –
 - d. Dezső Istvánt (1885–1966) 1908-ban szentelték pappá. Budafokon káplán volt, Fehérváron hittanár, a pomázi Ottokár Hadiárvaház lelkésze. 1921–1926 között zárdalelkésze volt a keresztes nővéreknek Zsámbékon, 1927-től Százhalombattán lelkész, felcsúti plébános 1935–1955 között, 1955-től kőszárhegyi lelkész. 1956-tól vonult nyugállományban.⁸⁶
- A templom Historia Domusában így jegyezték fel halálát és temetését: „Községünk szülötte,

⁸³ A latin *basilica minor* jelentése: 'kisebb bazilika'. A templomok pápától kapott kitüntető címe, tekintet nélkül építészeti stílusukra. DIÓS 1993, 645.

⁸⁴ JORDÁNSZKY 1863, 187–189; PAULOVITS 1930, 33–35; BARNA 1990, 95–98.

⁸⁵ 1Sám 2,26

⁸⁶ MÓZESSY 2004, 328.

Dezső István ny. esp. plébános, a székesfehérvári papi otthon tagja, meghalt Székesfehérváron 1966. november 25.-én, kívánsága szerint szülőföldjén, Tamásiban lett eltemetve nov. 29.-én. Itt mondta az ezüst, aranymiséjét. Többször tartott nálunk triduumot,⁸⁷ máskor is, sokszor beszélt. Nagyon buzgó pap volt, jó oltártestvér, a székesfehérvári segédpüspök, Kisberk Imre temette. Sírja a temetőben a nagy keresztnél van.”

4. Gyűrött

5. 10,5×6 cm

6. 20. század

7. Szentkép/emléklap

8. Márton Lajos (1891–1953) grafikus, festőművész, templomfestő, bélyeg- és plakáttervező. Már 15 éves korában a Zászlónk, majd a Magyar Cserkész, a Vezetők Lapja és számos más ifjúsági folyóirat grafikusaként vált ismertté. 1907 és 1911 között a budapesti Iparművészeti Iskola festő szakát Újvári Ignác tanítványaként végezte. A cserkészek Mártonkája vázlatfüzetében örököltette meg a különféle cserkészrendezvényeket. Vallási tárgyú és ifjúsági könyvek illusztrátoraként, több mint tízezer rajzot készített. Több mint ötszáz vallási tárgyú képeslapot rajzolt és mintegy negyven templomban láthatók oltárképei, freskói.⁸⁸

9. –



Kat. 8.

1. Templomhajó, a padok alól

2. 2025.50.8.

3. Papír vallási kép. Színes.

a. Gyermek Jézus glóriával a feje körül, jobb vállán madár. Alatta szalagkeretben felirat: Jézuskám szeretlek! Alul piros színű gépelt szöveg: Neked élek, neked halok! / Tied vagyok, tied leszek! / Életemben, halálomban! / Amen

b. Gépelt ima: [Úgy szeretném, édes Jézus / Ha vendégem lennél,] / Kis szívemben, hajlékomban / Szépen megpihennél // A hófehér Szentostyában! / Vágyakozva nézlek: / Milyen boldog kihez betérsz / Az a tiszta lélek! //Vigyázok ám a lelkemre, / Bűn és szenny ne érje, / Bár mely

⁸⁷ A latin *tres* és *dies* szavakból összetételéből, jelentése: 'három napnyi időszak'. Templombúcsú előtt, nagybőjtben vagy adventben tartott háromnapos beszéd-, illetve ájtatosság-sorozat. DIÓS 2009, 341–342.

⁸⁸ BOKODY – FERENCZ – VICZIÁN 2003, 769–770.

percben eljöhethetnél / Hozzám vendégségbe. // Jöjj el, drága jó Jézuskám / Látogass meg engem / Tiszta helyed lesz az én kis / Dobogó szívemben.

c. –

d. A szentmisén az első áldozásra vagy bér mátkozásra készülő gyermekek imádsága.

4. Sérült, hiányos

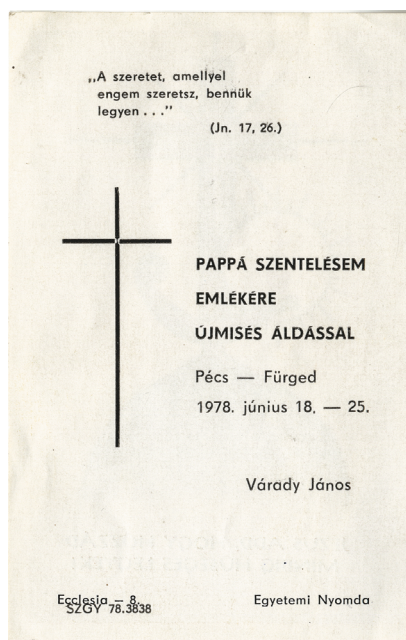
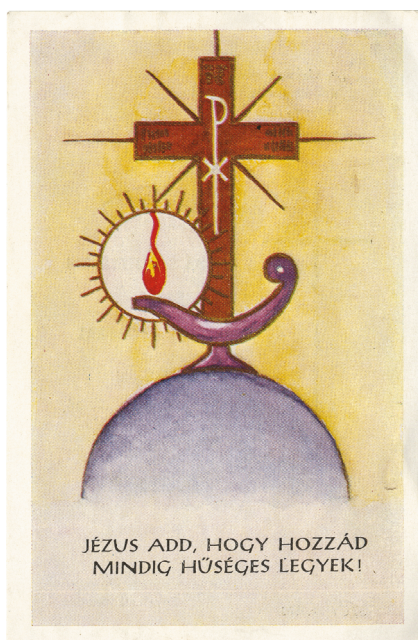
5. 9,8×6,2 cm

6. 20. század

7. Szentkép/imalap

8. Márton Lajos Ld. Kat. 7.

9. –



Kat. 9.

1. Karzat, az orgonánál

2. 2025.50.10.

3. Papír vallási kép. Színes.

a. Fa kereszt 'XP' ábrázolással, előtte olajlámpás. Alatta gépelt felirat: Jézus add, hogy hozzád mindig hűséges legyek!

b. Kereszt és gépelt szöveg: A szeretet, amellyel engem szeretsz, bennük legyen...” (Jn. 17, 26.) / Pappá szentelésem emlékére újmisés áldással / Pécs–Fürged / 1978. június 18.–25. / Várady János / Ecclesia – 8 / SZGY 78.3838 / Egyetemi Nyomda

c. A kereszt a keresztény hit legfontosabb szimbóluma: jelképezi Krisztus kereszthalálát, a passiót, életfát, illetve magát Krisztust. Az évszázadok során bajelhárító, védelmező funkciót is kapott. Gyakran összekapcsolják a Krisztus-monogrammal, az 'XP'-vel.⁸⁹ A krisztogram Jézus Krisztus nevének görög kezdőbetűiből (khi, ró) kialakított jel.⁹⁰

A lámpás vagy mécse a korai időktől használt hordozható világítóeszköz. A Bibliában sokszor sokféleképpen szerepel jelképes értelemben: Az Úr életük mécsese (2Sám 22,29), igéje mécses a lábunk előtt (Zsolt 119,105), a lélek bennünk (Péld 20,27).

d. Várady⁹¹ János (1953–2015). Pincehelyen született, gyermekkorát Fürgeden töltötte. Az

⁸⁹ SEIBERT 2004, 167–169.

⁹⁰ DIÓS 2002, 497.

⁹¹ Következetlenségül, hol Váradyként, hol, Váradiként szerepel.

Esztergomi Ferences Gimnáziumban tanult. 1978-ban szentelték pappá Fürgeden. Szolgált Lánycsókon, Dunaföldváron, Nagymányokon, Egerágon.⁹²

4. Jó

5. 11×7,2 cm

6. 1978

7. Újmisés emléklap

8. –

9. Ecclesia, Egyetemi Nyomda, Budapest



Kat. 10.

1. Karzat, az orgonánál

2. 2025.50.11.

3. Papír vallási kép. Színes.

a. Világoskék alapon középen fehér színű csipkés szélű háttér fut, rajta kereszt, melyet két búzakaralász keretez. Előtte egy oltáron kehely, felette IHS kereszttel, mellette szőlő és kenyerek. Alatta felirat: 25 AD MVLTO ANNOS. DEP 818. © PO. in Italy.

b. –

c. Az előlapon a hálaadás (eucharisztia) jelképei láthatóak. A katolikus és ortodox miseliturgia, illetve több protestáns vallásban az istentisztelet középpontja, miszerint a kereszténységben Krisztus a kenyér és a bor színében van jelen az áldozatban.⁹³

d. 25 éves évfordulós, feltehetően ezüstmisés lap.

4. Kopott, hátoldalán foltos

5. 10,5×5,8 cm

6. 20. század

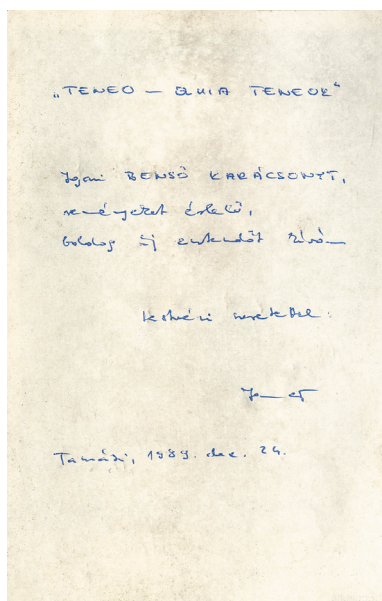
7. Jubileumi emléklap

⁹² <https://pecsi megye.hu/papsag/szemely/556>; <https://www.duol.hu/hirek/2015/11/varady-janos-szamos-hagyomanyt-teremtett-es-elesztett-ujra-dunafoldvari-papi-szolgaltata-alatt>; <https://www.magyarokurir.hu/hirek/szemelyi-valtozasok-pecsi-egyhazmegyeben-2> (elérés: 2024. 12. 18.)

⁹³ SEIBERT 2004, 249. Az Utolsó Vacsora közben Jézus kezébe vette a kenyeret, megáldotta, megtörte s odanyújtotta tanítványainak, ezekkel a szavakkal: „Vegyétek és egyétek, ez az én testem!” Aztán fogta a kelyhet, hálát adott, és ezekkel a szavakkal nyújtotta nekik: „Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, a szövetség, amelyet sokakért kiontanak a bűnök bocsánatára. Mondom nektek, mostantól nem iszom a szőlő terméséből addig, amíg majd az újat nem iszom veletek Atyám országában.” Mt 26,26-29

8. –

9. Olaszország



Kat. 11.

1. Karzat, az orgonánál

2. 2025.50.12.

3. Papír vallási kép. Színes.

a. II. János Pál pápa fotója fehér keretben. Alatta felirat: Joannes Paulus pp II. Ecclesia K

b. Kézzel írott felirat: „TENERO – QUIA TENERO”⁹⁴ / Igazi BENSŐ KARÁCSONYT, / Reményeket érlelő, / Boldog új esztendő kíván / Testvéri szeretettel / xxx / Tamási, 1989. dec. 24.

c. –

d. II. János Pál pápa (született Karol Józef Wojtyła, 1920–2005). 1946-ban szentelték pap-pá, 1948-ban szerezte meg a teológiai doktorátust. 1958-tól krakkói segédpüspök, 1964-től Krakkó érseke lett. 1967-től bíboros, I. János Pál halála után, 1978. október 16-án választották pápává. Fontosnak tartotta a missziós tevékenységet, a más vallásokkal való párbeszédet és a fiatalokkal való foglalkozást.⁹⁵

4. Enyhén sérült, kopott

5. 11×7,1 cm

6. 20. század

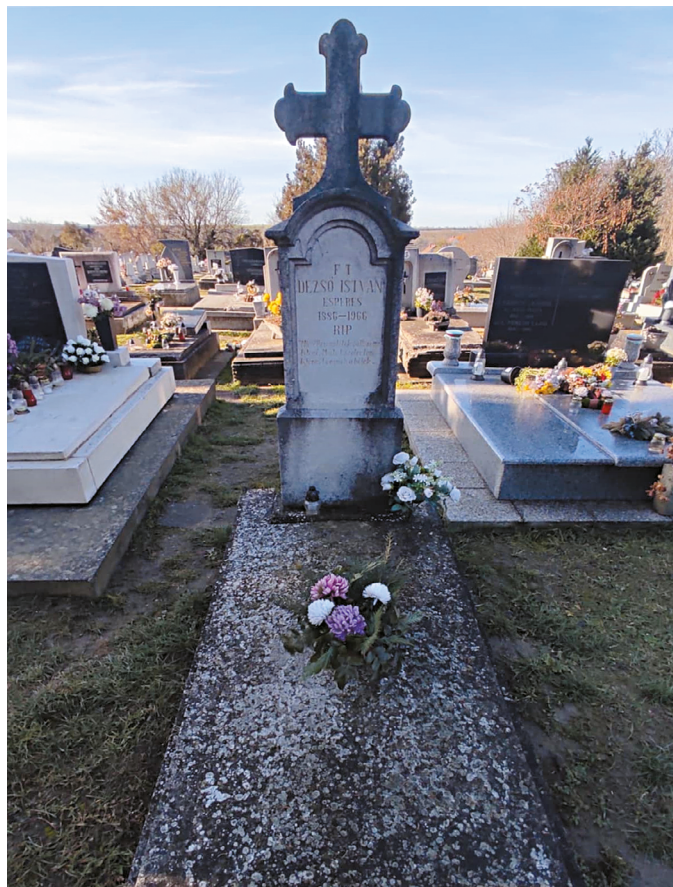
7. Emléklap

8. –

9. Ecclesia, Budapest

⁹⁴ „Tartom, mert tartanak.”

⁹⁵ Ld. SIELEMANN 2005.



3a-b. kép. Dezső István sírja a tamási temetőben
(fotó: K. Németh András, 2024)

ÖSSZEGZÉS

Tamási római katolikus templomának 2022–2023-ban, K. Németh András régészeti szakfelügyelete mellett zajlott felújításakor mind a templom belsejéből, mind a kertjéből számos – főként fém – tárgy került elő. A középkortól napjainkig terjedő intervallumból származó leletek döntően kora újkori, újkori vallási vonatkozásúak. Jelen tanulmányban ebből a tárgyegyüttesből a magánáhítat, azon belül az aprónyomtatványok körébe tartozó papír szentképek feldolgozására került sor.

A szentek tisztelete a keresztény egység egyik jelképe, mely emberibbé, elérhetőbbé teszi a Teremtővel való kapcsolatot. A szentek kultusza kisebb, helyi közösségekből nőtt ki magát és terjedt tovább társadalmilag és koronként más-más kultuszformákat kialakítva. A szentek ereklyéi és a hozzájuk kapcsolódó zarándoklatok, áhítatok, kegytárgyak révén a mai napig jelen vannak az emberek vallásos életében.

A kisméretű, imakönyvben, Bibliában őrizhető szentképek eredete a középkorra nyúlik vissza és a 18. századi sokszorosító grafikai eljárásokkal terjedt el szélesebb körben, melyeket vásárokon, búcsúkon árultak, vettek a hívek, és az eredeti szentképhez, szoborhoz, ereklyéhez, annak tulajdon-ságaival megáldva vitték magukkal.

A tamási római katolikus templomban dokumentált szentképeket helyileg és időben két csoportba sorolhatjuk: a templomhajóban a padok alól előkerült korábbi, valamint a karzaton, az orgonánál lévő későbbre datálható képek. Hátoldalukon többségében imák (rózsafüzér, gyermek ima) és emlékfeliratok (pappászantelés, máriagyűdi zarándoklat) olvashatóak, melyek alapján betekintést nyerhetünk eredeti tulajdonosuk vallási életébe.

IRODALOMJEGYZÉK

- APPUHN 1978
 APPUHN, Horst: Das private Andachtsbild, ein Vorschlag zur kunstgeschichtlichen und volkskundlichen Terminologie. In: *Museum und Kulturgeschichte. Festschrift für Wilhelm Hansen*. Hrsg. Bringemeier, Martha. Münster 1978, 289–292. (Schriften der Volkskundlichen Kommission für Westfalen 25.)
- AURENHAMMER 1956
 AURENHAMMER, Hans: *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreichs in der Barockzeit. Der Wandel ihrer Ikonographie und ihrer Verehrung*. Wien 1956. (Veröffentlichungen des Österreichischen Museums für Volkskunde VIII.)
- BÁLINT 1989
 BÁLINT Sándor: *Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából*. Budapest 1989.
- BARNA 1990
 BARNA Gábor: *Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon*. Budapest 1990.
- BARNA 2014a
 BARNA Gábor: A barokk szakrális térszerkezet kialakulása. Zarándoklatok, kegyhelyek a 18. század első évtizedeiben. In: Barna Gábor: *Vallási néprajzi tanulmányok*. Szeged 2014, 39–50. (Szegedi vallási néprajzi könyvtár 46. A vallási kultúrakutatás könyvei 14./2.)
- BARNA 2014b
 BARNA Gábor: Adatok a 19–20. századi rózsafüzéres társulati és áhítatirodalomhoz. In: Barna Gábor: *Vallási néprajzi tanulmányok*. Szeged 2014, 99–133. (Szegedi vallási néprajzi könyvtár 46. A vallási kultúrakutatás könyvei 14.)
- BARNA – BÁLINT 1994
 BARNA Gábor – BÁLINT Sándor: *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza*. Budapest 1994.
- BELTING 2000
 BELTING, Hans: *Kép és kultusz*. Budapest 2000.
- BOKODY – FERENCZ – VICZIÁN 2003
 BOKODY József – FERENCZ Mária – VICZIÁN János: Márton Lajos. In: *MKL* 2003, VIII. 769–770.
- BREDNICH – HARTMANN 1989
Populäre Bildmedien. Vorträge des 2. Symposiums für Ethnologische Bildforschung, Reinhausen bei Göttingen 1986. Hrsg. Brednich, Rolf Wilhelm – Hartmann, Andreas. Göttingen 1989. (Beiträge zur Volkskunde in Niederaschen)
- BRINGÉUS 1986
Man and picture: papers from The First International Symposium for Ethnological Picture Research in Lund, 1984. Ed. Nils-Arvid Bringéus. Stockholm 1986.
- CSAPODY 2014
 CSAPODY Miklós: „Írok, tehát vagyok”. Csatkai Endre és Bálint Sándor levelezése (1943–1962). *Ars Hungarica. Az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet folyóirata* XL/3 (2014) 364–423.
- CSATKAI 1942a
 CSATKAI Endre: A kis ájtatossági kép. *Kisgrafika* 6/3–4 (1942) szám 15–16.
- CSATKAI 1942b
 CSATKAI Endre: Soproni vonatkozású kis szentképek. *Soproni Szemle* VI/4 (1942) 70–73.
- CSATKAI 1943
 CSATKAI Endre: Májer István, a régi magyar kisgrafika szerény munkása. *Kisgrafika* 7/4 (1943) 14–16.
- CSUKOVITS 2018
 CSUKOVITS Anita: A népi vallásosság tárgyai megőrzésének jelentősége. *Honismeret* XLVI/4 (2018) 20–26.

- DIÓS 1993
 DIÓS 1998
 DIÓS 2002
 DIÓS 2009
 FORRAI 2014
 GÁL 2003
 GÁL – DIÓS 2000
 GUGITZ 1950
 JAKSA 2000
 JORDÁNSZKY 1863
 K. CSILLÉRY 1991
 K. NÉMETH 2015
 K. NÉMETH 2023a
 K. NÉMETH 2023b
 KRETZENBACHER 1971
 KRISS-RETTENBECK 1963
 KUNT 1989
 MANGA – PESOVÁR 1977
 MKL
 DIÓS István: Basilica minor. In: *MKL* 1993, I. 645–646.
 DIÓS István: Hét pecsét. In: *MKL* 1998, IV. 793.
 DIÓS István: Krisztus-monogram. In: *MKL* 2002, VII. 497–498.
 DIÓS István: Triduum. In: *MKL* 2009, XIV. 341–342.
 FORRAI Márta: A magyarországi bencés oblátus közösség. In: *Lelkiségek, lelkeségi mozgalmak Magyarországon és Kelet-Közép Európában*. Szerk. Barna Gábor – Povedák Kinga. Szeged 2014, 152–158. (Szegedi vallási néprajzi könyvtár 42. – A vallási kultúrakutatás könyvei 10.)
 GÁL Ferenc: Mária Szeplőtelen Szíve. In: *MKL* 2003, VIII. 665–666.
 GÁL Ferenc – DIÓS István: Isten Báránya. In: *MKL* 2000, V. 392.
 GUGITZ, Gustav: *Das kleine Andachtsbild in den österreichischen Gnadenstlitten*. Wien 1950.
 JAKSA Helga: *Bálint Sándor ponyvahagyatéka az Egyetemi Könyvtár gyűjteményében*. Szakdolgozat, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Néprajzi Tanszék. Kézirat. Szeged 2000.
 JORDÁNSZKY Elek: *Magyarországban, s az ahhoz tartozó részekben levő Boldogs. Szűz Mária kegyelem Képeinek rövid leírása*. Pest 1863.
 K. CSILLÉRY Klára: Képek a szentsarokban. In: *Népi vallássosság a Kárpát-medencében I.* Szerk. S. Laczkovits Emőke. Veszprém 1991, 30–43.
 K. NÉMETH András: *A középkori Tolna megye templomai*. Szekszárd 2015.
 K. NÉMETH András: A tamási római katolikus templom felújításának régészeti eredményei. In: *19. Tamási Kalendárium 2024*. Szerk. Örményi János. [Tamási 2023] 175–177.
 K. NÉMETH András: Tamási első újkori plébánosa, Győri Mátyás temetkezőhelyének (1725) azonosítása. *Tamási Táj* 2023. február (XXI. évf. 2. sz.) 3.
 KRETZENBACHER, Leopold: *Bilder und Legenden. Erwartetes und erlebtes Bilder – Denken und Bild-Erzählen zwischen Byzanz und dem Abendlande*. Klagenfurt 1971.
 KRISS-RETTENBECK, Lenz: *Bilder und Zeichen religiösen Volksglaubens*. München 1963.
 Bild-Kunde Volks-Kunde. Die III. Internationale Tagung des Volkskundlichen Bildforschung Komitee bei SIEF/UNESCO Miskolc (Ungarn) 5–10. April 1988. Organisiert von der Abteilung für die Forschung Visueller Kultur bei der Museumsdirektariat vom Komitat Borsod-Abaúj-Zemplén. Hrsg. Kunt, Ernő. Miskolc 1989.
 MANGA János – PESOVÁR Ferenc: Búcsú. In: *MNL* I. 1977, 376–378.
Magyar Katolikus Lexikon I–XVI. Főszerk. Diós István. Budapest 1993–2014.

MNL	<i>Magyar Néprajzi Lexikon I–V.</i> Főszerk. Ortutay Gyula. Budapest 1977–1982.
MÓZESSY 2004	<i>Inter arma 1944–1945. Fegyverek közt. Források a második világháború egyházmegyei történetének forrásaiból.</i> Szerk., a bevezetőt írta, jegyzetekkel ellátta és a mutatókat összeáll. Mó-zessy Gergely. Székesfehérvár 2004. (Források a Székesfehérvá-ri Egyházmegye történetéből II.)
N. SZABÓ – ZOMBORI 2010	<i>Vallásos ponyvanyomtatványok Bálint Sándor hagyatékában.</i> Szerk. N. Szabó Magdolna – Zombori István. Szeged 2010.
NAGYNÉ FRAUHAMMER 2009	NAGYNÉ FRAUHAMMER Krisztina: <i>Szemben a feledéssel. Magyar kegyhelyek vendégekönyveinek összehasonlító elemzése.</i> Doktori disszertáció. Kézirat. ELTE BTK 2009.
PAULOVITS 1930	PAULOVITS Sándor: <i>Magyarország kegyhelyei és azok csodái.</i> Budapest 1930.
RÁBAKÖZI – SZABÓ 2000	RÁBAKÖZI Imre – SZABÓ Kristóf: <i>A budapesti kármelita templom története.</i> Budapest 2000.
SCHERMANN 1926	SCHERMANN Egyed: <i>A búcsú.</i> Budapest 1926.
SCHWERING 1982	SCHWERING, Burkhard: <i>Das kleine Andachtsbild. (Katalog).</i> Straelen 1982.
SEIBERT 2004	SEIBERT, Jutta: <i>A keresztény művészet lexikona.</i> Budapest 2004.
SERFŐZŐ 2004	SERFŐZŐ Szabolcs: <i>Mariazelli szentképek.</i> In: <i>Mariazell és Magyarország. Egy zarándokhely emlékezete.</i> Budapest 2004, 479–499.
SIELEMANN 2005	SIELEMANN, Thekla: <i>II. János Pál pápa életének képes króni-kája 1920–2005.</i> Budapest 2005.
SPAMER 1930	SPAMER, Adolf: <i>Das kleine Andachtsbild vom XIV. bis zum XVIII. Jahrhundert.</i> München 1930.
SZILÁRDFY 1984	SZILÁRDFY Zoltán: <i>Barokk szentképek Magyarországon.</i> Bu-dapest 1984.
SZILÁRDFY 1995	SZILÁRDFY Zoltán: <i>A magánáhitat szentképei a szerző gyűj-teményéből I. 17–18. század.</i> Szeged 1995. (Devotio Hungaro-rum 2.)
SZILÁRDFY 1997	SZILÁRDFY Zoltán: <i>A magánáhitat szentképei a szerző gyűj-teményéből II. 19–20. század.</i> Szeged 1997. (Devotio Hungaro-rum 4.)
SZILÁRDFY 2003	SZILÁRDFY Zoltán: <i>Ikonográfia–kultusztörténet. Képes tanul-mányok.</i> Budapest 2003.
SZILÁRDFY 2008	SZILÁRDFY Zoltán: <i>A magánáhitat szentképei a szerző gyűj-teményéből III. Alkalmazott szentképek. 16–21. század.</i> Sze-ged–Budapest 2008. (Devotio Hungarorum 12.)
SZILÁRDFY – TÜSKÉS – KNAPP 1987	SZILÁRDFY Zoltán – TÜSKÉS Gábor – KNAPP Éva: <i>Barokk kori kisgrafikai ábrázolások magyarországi búcsújáróhelyek-ről.</i> Budapest 1987. (Bibliotheca Universitatis Budapestiensis. Fontes et studia 5.)

- TENGELY 2019 TENGELY Adrienn: Az Oltáregylet Pécsett. In: *Eucharisztia és úrvacsora a magyarországi vallási kultúrában 1.* Szerk. Barna Gábor. Szeged 2019, 112–123. (Szegedi vallási néprajzi könyvtár 57. – A valláskutatás könyvei 43.)
- VARGA 1974 VARGA Zsuzsa: Népi funkciójú képek és szobrok kutatásáról. *Ethnographia* LXXXV (1974) 454–465.
- VARGA 1981 VARGA Zsuzsanna: Nyomat. In: *MNL IV.* 1981, 64–65.
- VEREBÉLYI 2014 VEREBÉLYI Kincső: A kis ájtatossági kép és a rokonneműek. In: *Tanulmánykötet a 90 esztendő Erdélyi Zsuzsanna tiszteletére.* Szerk. Gyöngyössy Orsolya – Limbacher Gábor. Veszprém 2014, 394–421. (Vallási kultúra és életmód a Kárpát-medencében 9.)
- VICZIÁN 2004 VICZIÁN János: nagyszombati nyomda. In: *MKL* 2004, IX. 544.
- VOLTER 2021 VOLTER Domonkos: A püspökhathvani szlovákok archaikus imádságainak és nyomtatott vallásos kiadványainak összevetése. In: *Imák a népi és a populáris kultúrában. Tanulmányok Erdélyi Zsuzsanna születésének 100. évfordulója alkalmából.* Szerk. Frauhammer Krisztina – Horváth Sándor – Landgraf Ildikó. Budapest 2021, 115–128.
- WATZATKA 2020 WATZATKA Ágnes: A Pange lingua himnusz és Lenau Éljen menetének Liszti értelmezése. In: *Eucharisztia és úrvacsora a magyarországi vallási kultúrában 2.* Szerk. Barna Gábor. Szeged 2020, 66–78. (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 58.)

Images of Saints from Beneath the Pews ***(Roman Catholic Church in Tamási)***

During the 2022–2023 renovation of the Roman Catholic Church in Tamási, conducted under the archaeological supervision of András K. Németh, several artefacts – primarily metal objects – were discovered both within the church and in its surrounding churchyard. These finds date from the Middle Ages to the present day, with a significant portion of religious objects belonging to the early modern and modern periods. The present study focuses on the examination of small prints, specifically paper images of saints, associated with private religious practices.

The veneration of saints serves as a unifying symbol within Christianity, rendering the relationship between believers and the Creator more personal and tangible. The cult of saints originated within small, localised communities and gradually spread throughout society in diverse forms across different historical periods. Even today, the relics of saints, as well as associated acts of pilgrimage, reverence, and devotional objects, remain integral to religious life.

The tradition of small saint images, often kept in prayer books or Bibles, can be traced back to the Middle Ages. Their widespread dissemination, however, was facilitated by the advent of reproductive printing techniques in the eighteenth century. These images imbued with sacred significance were commonly sold at markets and fairs, allowing believers to purchase and have them when visiting the saints' icons, statues, or relics.

The saints' images discovered in the Roman Catholic Church of Tamási can be categorised according to their temporal and spatial distribution. The earlier images were found beneath the pews in the nave, while later items were collected from the choir loft near the organ. Many of these images bear inscriptions on their reverse sides, including prayers (such as rosaries and children's prayers) and epigraphs related to religious milestones (such as priestly ordination or pilgrimages to Máriagyűd). These inscriptions provide valuable insights into the religious lives of their former owners.